

Chodníkmi za pamätníkmi SNP

v Turci

Úvod

Publikácia, ktorú držíte v rukách, vyšla vďaka Nadácii Pontis a je už tretím pokračovaním chodníčkov, ktoré brádzia seniori z Klubu dôchodcov Martin, Podháj – Záturčie.

Publikácia sa tvorila súčasne s realizáciou poznávacích prechádzok po miestach v Turci. „Pri príležitosti 70. výročia SNP si seniori vytýčili úlohu putovať

po obciach Turca cestami, ktorými kráčať boj, utrpenie a smrť bojovníkov SNP, aby v tichej spomienke a úcte vzdali hold a poďakovanie pri ich pomníkoch, ktoré sú a navždy zostanú dôkazom toho, že statoční bojovníci malého slovenského národa dokázali celému svetu silu a odvahu povstať a bojovať proti obrovskej presile nemeckého fašizmu, tyranii a zverstvám.“ Ružena Vrbenská.

Pri písaní tejto knižky s názvom Chodníkmi za pamätníkmi SNP v Turci sme dlho rozmýšľali, ako zostaviť obsah, nakoľko počet pamätných miest k SNP v Turci vysoko preyšuje možnosti rozsahu tejto publikácie. Hľadali sme akýsi kľúč k výberu pamätných miest a obsahu tejto publikácie.

Za kľúč sme si nakoniec zvolili oblúk, ktorý má tri oporné body, a to začiatok

vyhlásenia SNP - obec Sklabaňa, miesta prvých bojov Lipovec a záverečný pamätný cintorín v mestskej časti Martin - Priekopa. Oblúk bol dopĺňaný ďalšími pamätnými miestami, ktoré seniori navštívili a pripomenuli si udalosti z detstva, alebo udalosti, o ktorých im rozprávali ich rodičia v ranom detstve. Publikácia si dáva za cieľ pripomenúť si tieto pamätne miesta, pozastaviť sa nad minulosťou, alebo len motivovať ľudí na prechádzky do našich obcí, dolín, tak ako to už viac rokov realizujú seniori z Klubu dôchodcov Martin, Podháj – Záturčie v spolupráci s Turčianskym kultúrnym strediskom v Martine.

Radoslav Pančík

Ján Kostra

*Pamätaj živý, na obeť boja,
na utrpenie padlých pomysli,
ako šli do ohňa a do príboja,
za tvoje sny a tvoje pomysly.*

*Pamätník v Sklabinskom
Podzámku*

*Pamätník na cintoríne
v Košťanoch nad Turcom*

SNP v Turci

Dobrá myšlienka a nápad pripomenúť si udalosti, ktoré sa odohrali počas bojov o našu vlasť. Jedná sa o vojnové obdobie rokov 1944 - 1945, kde padlo veľa našich nielen vojakov, ale aj civilného obyvateľstva. Vďaka patrí všetkým dobrovoľníkom - partizánom, ktorí sa postavili proti nepriateľom a bojovali za nás s nasadením svojich životov.

Pamätník pri Kráľovej studni

V našom kraji Turiec je veľa pamätníkov týmto padlým a zavraždeným občanom v SNP.

Pamätné miesto v ústí Blatnickej doliny

Pomníky a pamätníky s desiatkami mien padlých vlastencov a umučených hrdinov, tisíce hrobov roztrúsených po slovenských horách, budú navždy pripomínať utrpenie a nesmierne obete, ale aj hrdinov a obetavosť obyvateľov kraja v národnooslobodzovacom boji.

Pamätné miesto pod Malou Fatrou

Dnešná doba už akoby zabudla na túto históriu. Ale na potechu nás, takmer vo všetkých obciach Turca, ba dá sa povedať, že skoro všade kde sa nachádza čo len aký malý hrob, pamätník, či pamätná tabuľa z tohto strašného obdobia, ľudia udržuujú v pamäti úcte. Vďaka patrí aj starostom týchto obcí.

Hrob Karvaša a Bláhovca

Sklabiňa

Bol to Turiec, kde sa organizovali a vznikli partizánske tábory, aby pripravovali odboj. Hory a doliny Turčianskej záhradky ich dobre chránili a utajili pred prívržencami fašistov.

Turiec a najmä Sklabiňa, ktorá sa veľkými písmenami zapísala do partizánskeho hnutia nielen v Turci, ale aj na Slovensku. Samotná obec, ako aj jej okolie sa v čase pred SNP stali dôležitou základňou, cez ktorú organizátorské skupiny zo Sovietskeho zväzu prichádzali na Slovensko, ako parašutisti. Pristávali v nočných hodinách na lúke v Kantorskej doline. V Sklabini už 13. augusta 1944 partizánski velitelia a viacerí dôstojníci budúcej povstaleckej armády (Golian, Manica, Kuchta a ďalší) vypracovali plán na vytvorenie partizánskeho rajónu v Turci. Plán bol schválený veliteľom Veličkom z Kyjeva. Dôležitým faktom bola tá skutočnosť, že partizáni 21. augusta vyšli z hôr Kantorskej doliny, obsadili Sklabiňu a Sklabinský Podzámok. Na schôdzi ľudu a partizánov vyhlásili boj proti fašizmu a ľudáctvu a obnovenie Československej republiky, ako štátu dvoch rovnoprávných národov Čechov a Slovákov. Vyhlásili Sklabiňu za prvú oslobodenú obec v ČSR a na znak toho vyvesil na dome Samčíkovcov československú zástavu.

Dom Samčíkovcov

Tak sa na území Turca definitívne skončila moc Slovenského štátu. Už 23. – 24. augusta 1944 partizáni zatarasili tunely na Strečne, Kraľovanoch a Hornej Štubni.

Ozbrojené povstanie sa začalo 29. augusta, keď Nemci vtrhli na Slovensko, pričom sa prvé ozbrojené boje s fašistickými okupantmi odohrali v Strečianskom priesmyku.

Všetky tieto historicky významné udalosti nášho národa sa dodnes odzrkadľujú na pamätníkoch a pietnych miestach, ktoré sme navštívili.

Chodníkmi za pamätníkmi SNP v Turci

Sú to predovšetkým pomníky v povstaleckej obci Sklabini. Pomník na lúke v Kantorskej doline, ktorá sa stala významným strategickým miestom pomoci povstania.

Pomník v Kantorskej doline

Pietnym miestom sa stal obecný cintorín v Sklabini s pomníkom, kde je pochovaných 22 bojovníkov SNP. Okrem jedného neznámeho bojovníka majú všetci na tomto pietnom mieste aj svoju fotografiu na svojom hrobe, čím toto miesto dostáva oveľa osobnejší rozmer.

Cintorín v Sklabini

Preto sme pri tomto pomníku symbolicky odovzdali štafetu nezabudnutia a nezabúdania významu SNP a to v zastúpení štyroch generácií: prastará mama, jej dcéra, jej vnuk a pravnuček – šesťročný prváčik, ktorý položil kytku kvietkov na tomto pomníku. Čo sme zdokumentovali na fotografii.

Pocta štyroch generácií v Sklabini

Ďalšími monumentmi v tejto obci sú: socha partizána, ktorá sa nachádza pred bývalou evanjelickou školou, dom Samčíkovicov a dve pamätne tabule na domoch, z ktorých sa uskutočňovalo spojenie s vysielaczkami do Kyjeva.

Pamätná socha v Sklabini

Bydlisko Juraja Majerčíka

Lipovec

Ozbrojené povstanie v Turci začalo 29. augusta 1944, keď Nemci zaútočili na Strečiansky priesmyk, ktorý strážili partizáni na druhej strane Váhu pod vrchom Panošiná (1 022 m n. m.) – teritórium obce Lipovec. Tu nastali najsilnejšie ozbrojené boje v SNP v Turci. Partizáni tento úsek udatne bránili, avšak proti nemeckej presile, ťažkej bojovej technike – tankom a lietadlám nemali šancu. A tak 5. septembra 1944 Nemci prešli priesmykom do Hoskory na Panošínú a na Dolný Lipovec, kde vypálili 39 obytných domov a 35 hospodárskych stavísk. Preto sme putovali na toto pamätné miesto SNP, kde je hneď na začiatku obce pamätník s mottom: „Na počesť hrdinskej obce Lipovec, ktorá bola za účasť občanov v SNP 5. septembra 1944 fašistami vypálená a v oslobodenej vlasti obnovená.“

Cintorín na Lipovci

V chotári dediny padlo 39 známych a 41 neznámych bojovníkov SNP. Neškôr bol na obecnom cintoríne vybudovaný pomník, ktorý sa týči nad dvoma radmi hrobov 39 bojovníkov, kde každý jeden z nich tu našiel dôstojné miesto v zemi, za ktorú bojoval a zomrel. Úctyhodné pre občanov Lipovca je vybudovanie pomníka na Panošinej na pamiatku neznámeho bojovníka, ktorý zo zbierky občanov 26 000 korún dal postaviť Ernest Lamoš Beňovský v roku 1948.

Pamätník na Lipovci

Materiál na tento pomník vynášali občania na chrtoch. Zapojení boli aj školáci, ktorí nosili v 5-litrových kanvách vodu a jemný štrk (spomína pán Viliam Lamoš Hoďurike).

Preto naše kroky smerovali pod Panošinu. V povojnových rokoch sa rodiny Lipovčanov schádzali pod Panošinou a spomínali na boje. V roku 1971 na členskej schôdzi TJ Dynamo Lipovec sa uzniesli členovia výboru založiť turistický oddiel, ktorý bude organizovať na počesť SNP výstup na Panošinu v dňoch augusta. Výstupy na Panošinu patria už dnes medzi tradičné výstupy turistov z Lipovca.

Blatnica

Za pekného slnečného dňa sme sa vybrali putovať po cestách SNP do Blatnice k pomníku padlých hrdinov, ktorí bránili Slovenský národ proti okupácii a beštiálnemu fašizmu.

Na obecnom úrade nás privítala pani starostka, ktorá nás nielen oboznámila s dejinami obce, ale sprevádzala nás Blatnicou až k Parku národov, za čo jej úprimne a vrele aj touto cestou ďakujeme. Bol to krásny zážitok (bez náhleňa) prechádzať ulicou, dedinou, ktorá priam svietila čistotou v uliciach, ale i na priedomiach, pritom zachovalých, udržiavaných a i obývaných starých chalúp s typickými murovanými bránami.

Tak sme došli na rázcestie medzi Blatnickou a Gaderskou dolinou, kde v krásne vybudovanom Parku národov v objatí končiarov Veľkej Fatry stojí pomník SNP, ktorý vysoko týči svoje dva ostré obelisky, aby nám pripomínal to, čo je v jeho motte: „Z dvoch dolín vrchmi chránený, tu život proti smrti šiel.“

Pamätník v Blatnici

Zamysleli sme sa, vzdali v pokore hold a tiché poďakovanie.

My starší, konkrétne ja, som rozprávala o zážitkoch z Gaderskej doliny, kde už hodne neskôr sme naše deti zaviedli do ešte pozostatkov skrýš partizánov za Čertovou bránou a v Skalnej doline. Postavili sa proti nepriateľom a bojovali za nás s nasadením svojich životov.

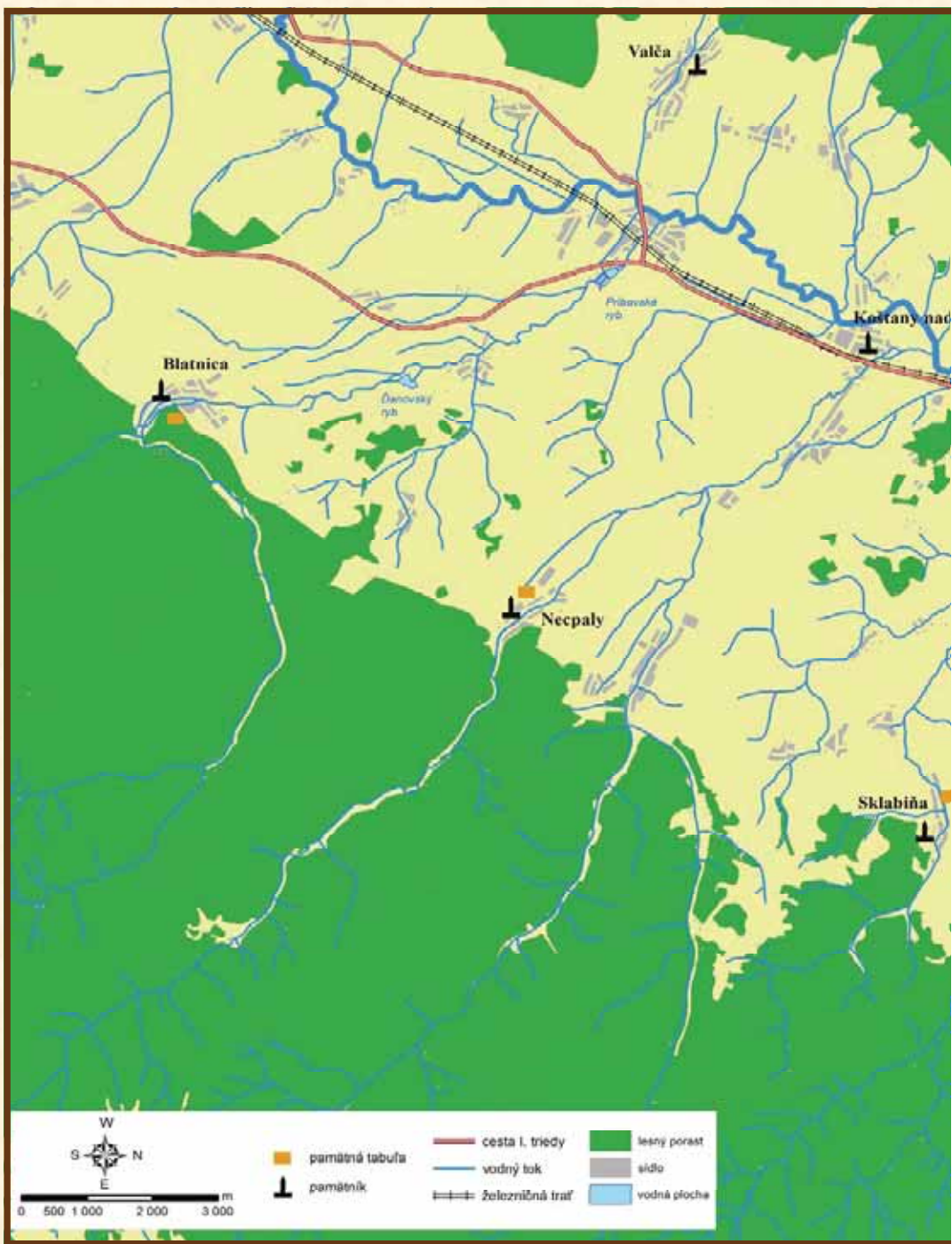
Cesta z dediny Blatnica plynule prechádza do Gaderskej a Blatnickej doliny, ktoré sú bohaté na kvetenstvo a zaslúžia si absolútnu pozornosť. Celé sú akousi malou botanicou záhradou, ktorú si príroda vysadila sama.

Doliny poskytnú oddych tým, ktorí ho po práci hľadajú, tak ako poskytli partizánom Slovenského národného povstania v rokoch 1944 - 1945. Doliny ich ochránili pred fašistami, ktorí sa báli vstúpiť do týchto tajomných roklin, kde každý strom bojoval proti nim. Dnes sa už bunkre, v ktorých partizáni prežívali, rozpadávajú a príroda prikrýva miesta bojov svojou bujnou krásou. Na miestach, kde predtým pulzoval život partizánov, dnes nájdeme pamätné tabule, ako napríklad aj túto, vypovedajúcu o tom, že v horách Veľkej Fatry žili partizáni.

Partizánska pec nad Blatnickou dolinou

Chodníky za památkami SNP v Turci

Nolčovo

V období odbojového hnutia v Turci medzi obcami poskytujúcimi pomoc utečencom z nemeckého zajatia má významné miesto aj obec Nolčovo. V obci majú umiestnenú pamätnú tabuľu občanov, ktorí padli v SNP za našu vlasť.

Pamätník v Nolčove

Obec bola oslobodená 8. apríla 1945 jednotkami 4. brigády 1. československého armádneho zboru. Z narukovaných občanov počas 2. svetovej vojny padli Vladimír Facuna, ako partizán v ZSSR v roku 1943.

Ďalší Ján Mitýl v nemeckom zajatí v roku 1944, Ján Fekeč a Jozef Zachar tiež v roku 1944.

Detail Pamätníka v Nolčove

Pamätník Karvaša a Bláhovca

Na pravidelných utorkových prechádzkach prírodou sme sa pristavili aj pri pamätníku – hrobe týchto dvoch mladých vojnových hrdinov Karvaša a Bláhovca. Po prepade nemeckých pozícií 13. septembra 1944 bol na tomto mieste smrteľne zranený partizán Dr. V. Bláhovec. Jeho priateľ Dr. E. Karvaš ho neopustil a zahynul v objatí s ním. Ich čin sa stal symbolom verného priateľstva.

Kladenie kvetov pri hrobe Karvaša a Bláhovca

Toto pietne miesto je navštevované v hojnom počte ľuďmi, ako dospelými, tak aj školskou mládežou. Tento hrob sa nachádza ozaj v peknom prostredí lesa. Je tu pekne ako v lete, tak aj v zime, hlavne pre zimné športy – lyžovanie. Hrob je upravený – vysadené kvety a kto sa tu pristaví, môže si posediť na lavičke a zamyslieť sa, zapáliť kahanček, alebo položiť kytičku poľných kvetov.

Martin – časť Bukoviny

Na tomto mieste je pamätník zavraždených 48 obyvateľov Turca (3. október 1944). Na Bukovinách boli zavraždení občania Martina, Sklabine, Vrútok, Sučian, Valče a Turian. Smutné je, že pri tomto hrozivom vyčiňaní nemeckých vojakov, pomáhali i slovenskí gardisti .

Spomienka na Bukovinách

Tento pamätník je dôstojne udržiavaný, sú tu vysadené stromy tak, že tvoria príjemné prostredie. Každý kto sem zavíta, musí sa zamyslieť nad tou hrôzou, ktorá sa tu udiala v roku 1944.

Toto miesto navštevujú nielen Martinčania, ale chodia sem aj cudzí ľudia , či príbuzní zavraždených občanov.

Martin – Stráne

Stráne – pri horárni je pamätník SNP. V tejto horárni bol založený a sídlil tu prvý partizánsky štáb SNP pre oblasť Turca, ktorý od januára do augusta 1944 sústreďoval slovenských, sovietskych a francúzskych partizánov a organizoval boj proti fašistickým okupantom.

Pamätník pri horárni na Stránach

Tu boli objavené 4 hroby zavraždených mužov a žien. V júni r. 1945 počet obetí, ktoré boli nájdené stúpol až na 315. Strediskom partizánov bola horáreň Ladislava Frimela na Podstránach. Na túto horáreň prepravovali partizánov spoľahliví ľudia, čiže partizánske spojky. Bolo by dobre, aby toto miesto i ostatné pamätníky boli viac uctené, myslím aj tým, že tieto okolia potrebujú častejšiu úpravu a čistotu a tým aj väčšiu úctu k padlým.

Valča – dolina a pamätník

Počas našich prechádzok a poznávaní krásneho kraja Turiec, sme navštívili aj obec Valča, ktorá sa nachádza len 14 km od Martina. Naše putovanie viedlo až do Valčianskej doliny, kde práve tu cez povstanie založili v Bazovej vo Valčianskej doline záchytný sústreďovací tábor, z ktorého rozdeľovali skupiny partizánov do ďalších táborov v Turci.

Partizánske bunkre vo Valčianskej doline

Tábor vo Valči pozostával z dvoch väčších drevených bunkrov, v ktorých sa počas povstania ukrývali partizáni a utečenci z protektorátu. Bunkre prešli po vojne viacerými rekonštrukciami.

Pamätník vo Valči

Aj tento rok prebieha rekonštrukcia jedného z nich.

Vrátili sme sa do obce, kde nás milo prijal starosta obce pán Paľo a oboznámil nás s aktivitou svojich občanov. Umožnil nám prezrieť si kroniku, ktorú majú veľmi pekne a precízne vedenú už viac rokov. Pán starosta nám porozprával aj o SNP, ako prebiehalo počas rokov 1944 – 1945 v ich obci.

Stretnutie so starostom Valče

Necpaly

Na cintoríne v Necpaloch pri katolíckom kostole môžeme vidieť hrob dvoch bratov, ktorí boli zabití na úteku. Podľa miestnych občanov nemeckí vojaci boli aj na pohrebe, čo dokazuje ľútosť týchto ľudí voči skutkom, ktoré páchali, ako aj nezmyselnosť vojny.

Hrob bratov zavraždených v SNP

Pamätník v Necpaloch

Bystrička

Pamätník na Bystričke stojí v strede obce, v tesnej blízkosti Masarykovho domu, ktorý sa opláti tiež vidieť. Okolo pamätníka je udržiavaný malý parčík, vidno, že občania Bystričky sa s úctou starajú o pamätné miesto. Na pamätnej doske sú vytesané mená občanov, ktorí padli v SNP.

Pamätník obetiam SNP na Bystričke

Sučany

Sučianski občania počas SNP v značnom počte bojovali v radoch povstaleckej armády, ako aj v partizánskych brigádach, o čom svedčí 43 padlých, z toho 21 v bojoch o Sučany.

Pamätník v Sučanoch

Vrútky

Občania Vrútok sa aktívne zapájali a pridávali k SNP. Už 28. augusta 1944 robotníci Vrútockých dielni prevzali do svojich rúk celú fabriku. Na zhromaždení všetkých robotníkov vyhlásili dielňu za oslobodené územie Československa. V ŽOS bola vytvorená pracovná vojenská jednotka, ktorú presunuli do Zvolena na pomoc pri zhotovovaní pancierových vlakov. Pamätník vo Vrútkach je venovaný obetiam prvej a druhej svetovej vojny.

Spomienka na I. a II. svetovú vojnu vo Vrútkach

Martin - Priekopa

Občania Turca majú v úcte miesta odpočinku tých, ktorí sa slobody a mieru ne-dožili. S pietou si uctievať pamiatku 747 pochovaných na Cintoríne SNP v Priekope, povstalcov umučených na Bukovinách, v Jedľovinách pri Vrútkach, v Sklabini, Turčeku, Blatnici, Folkušovej, Ďanovej, Turčianskych Tepliciach, Košútoch, Lipovci ba v každej turčianskej dedine. Nápis na Pamätníku SNP v Priekope hlása. Na tomto tichom mieste snívajú večný sen o slobode a láske k ľudu slovenský, český, sovietski, francúz-

ski a iní junáci, ktorí bojovali v národnom povstaní a padli ako hrdinovia.

Partizánsky cintorín v Priekope

Martinské pušky

V samotnom Martine je niekoľko pamätníkov pripomínajúcich druhú svetovú vojnu, alebo SNP. Najmladší z nich je pamätník, ktorý má familiárne označenie -pušky-. Najskôr stál v strede mesta na námestí, blízkosti pôvodnej budovy Matice. Pri rekonštrukcii námestia, bol so súhlasom autorov premiestnený do mestskej časti Sever, oproti vojenským kasárňam. Pamätník stojí na mieste domu s číslom 1798, z ktorého v septembri 1944 A. S. Jedorov riadil bojové operácie a kryl ústup povstaleckých jednotiek presilou fašistov.

Pamätník Pušky Martin - Sever

ROZHOVOR

Rozhovor s našim čestným členom klubu dôchodcov 91-ročným Matejom Krajňákom, uskutočnený 5. 9. 2014.

V roku 1943 ako 20-ročný išiel z dedinky Olejníkov, okres Sabinov na základnú vojenskú službu do Martina. Ako spojár bol premiestňovaný do viacerých miest, až zakotvil v Nitre v Spojenej poddôstojníckej škole. Z Nitry bol priradený do Zlatých Moraviec a 5. novembra utiekli aj s kamarátom k partizánskej skupine, kde bol veliteľom oddielu mladý nadporučík Viktor Alexandrovič Karasjev a krycie meno mal „Stepanov“. Táto partizánska skupina sa zdržiavala v Inoveckých vrchoch. Neskôr táto partizánska skupina prijala nový názov „Partizánsky oddiel Alexander Nevsky“. Bol to najväčší partizánsky oddiel, obsadil tri obce v okolí Zlatých Moraviec.

V jednej obci im pripravili vianočnú hostinu, bol Štedrý večer, ponúkli im čaj, chlieb a kúsky mäsa. Na toto si spomína, ako na pekný zážitok. Ten nepekný zážitok dva týždne po Vianociach ich prepadli Nemci a pri ústupe cez rieku Hron, zahynulo nespočetné množstvo bojovníkov, bola ukrutná zima, veľký mráz -25°C , hodne sa ich aj utopilo. Keď hovoril o Nemcoch, že ich prepadli v obci nepripravených, museli utekať cez rieku Hron, Nemci po nich strieľali, aj sa ich utopilo veľa, vtedy mal v očiach slzy, zosmutnel. Potom sa trochu rozveselil a ukázal mi aké vyznamenania obdržal, plakety, ďakovné listy. Má ich pekne uložené v poličke v skrini. Nechcel moc o sebe hovoriť.

Po skončení II. svetovej vojny a SNP, bol ako príslušník Československej armády nasadený proti banderovcom až do roku 1946, kde ukončil základnú vojenskú službu. Keď bol dlhšie na vojne, tak mal odpustené manévry. V roku 1947 sa oženil a išiel do pohraničia do Čiech a dostal usadlosť Rychnov u Jablonca nad Nisou. Tam sa mu nepáčilo a v roku 1953 sa presťahovali do Martina, kde dostal prácu v závode Kriváň, aj byt dostal od závodu, kde býva dodnes.

Poznámky

A large yellow rectangular area containing 20 horizontal dotted lines for writing notes.

Miesto záveru

V dejinách ľudstva, ale aj jednotlivca sa vyskytnú udalosti, ku ktorým sa každoročne, ale hlavne pri okrúhlych výročiach vracia a pripomína si ich a oslavuje. Každý si zvolí formu, akou si tieto udalosti pripomenie, niekto zvolí bujaré oslavy, iný slávnostné reči a parádne vojenské prehliadky. My Klub dôchodcov Martin – Záturčie sme zvolili oslavu chôdzou. Pešo sme prešli pamätníky v okrese Martin venované SNP, položili sme kytičku poľných kvetov a v tichom zamyslení vzdali úctu a hold padlým bojovníkom v SNP. Nie sme kompetentní hodnotiť dejinné súvislosti ani robiť analýzu SNP, to prenecháme historikom. Tak ako je na skale v Trenčíne vytesaný nápis, ktorý hlása, že až tu boli rímske vojská a tento nápis je tam už storočia, tak by sme my, Slováci mali vytesať do všetkých pamätníkov 2. svetovej vojny, že slovenský národ povstal proti fašizmu a jeho porobe. Nech táto spomienka vydrží v srdciach a pamäti žijúcich Slovákov toľko, ako nápis na Trenčianskej skale. Slováci spolu s Čechmi, Rusmi, Srbmi, Poliakmi, Francúzmi a ďalšími národnosťami vkladali do boja srdce a odvahu. Povstanie vošlo do dejín ako významný akt európskeho odporu proti fašizmu a klérofašizmu. Má medzinárodné súvislosti a internacionálny význam a dosah. Obete SNP neboli zbytočné. Na troskách bývalých konfliktov vznikla nová Európa. Zo SNP v boji proti fašizmu vzniklo nové Československo a spečatilo sa bratstvom európskych národov. Je smutné, že sa to nevyužilo hneď po skončení druhej svetovej vojny, ale trvalo dlhých 50 rokov, kedy sa Slovensko ako samostatný štát ozaj včlenilo do slobodnej demokratickej Európy. Sme posledná generácia, ktorá prežila vojnu, alebo ju pozná z rozprávania svojich rodičov a blízkych. Je to naša morálna povinnosť odovzdať ďalšej generácii hrdosť SNP a odsúdiť nezmyselnosť vojny. Ďakujeme všetkým seniorom, ktorí sa aktívne zúčastnili spomienkových pochodov po pamätných miestach a tiež tým, ktoré sa aktívne zúčastnili pri príprave tejto publikácie.

Hanka Lukáčová

